

На третьому етапі пропонується рефлексія (здатність людини не тільки мислити та відчувати, але й осмислювати свої думки та почуття) через застосування методу “незакінчених речень” для особистісного й суспільного оцінювання результатів самостійного пошуку та переходу до формулювання наступних проблем.

Філософ О.С. Арсен'єв відзначає, що спалах рефлексії є початком розвитку людини як розумної істоти. “У цьому спалаху самосвідомості закладено весь подальший розвиток Людини як розумної істоти, вона є початком HOMO SAPIENS, який не фіксується в морфологічних змінах (мізки, пряма хода, розвиток руки тощо), а виникло усвідомлення свого буття у Світі, що набуло спочатку форму Я – ТИ. Це було самознаходження і самосприйняття Людини у Світі” [1].

Слід пам'ятати, що дитина – факел, який треба запалити; але факел може згаснути та обов'язково згасне, якщо сам вихованець не буде знати, у яких умовах вогонь палає яскраво й постійно.

Висновки. Виходячи з вищезазначеного, доходимо висновку: для того, щоб факел дитячої творчості не згасав, педагогу позашкільного закладу треба завжди перебувати в постійному творчому пошуку й бути всебічно розвинутим, бо життя в педагогічній діяльності – це невтомна праця душі. Це вічний іспит на мудрість, терпіння й професійну майстерність.

Література

1. Арсен'єв А.С. Глобальній кризи и личность / А.С. Арсен'єв // Мир психологии и психология в мире. – М., 1994.
2. Гиппиус С.В. Тренинг развития креативности. Гимнастика чувств / С.В. Гиппиус. – СПб. : Речь, 2001. – С. 32–34.
3. Голованов В.П. Методика и технология работы педагога дополнительного образования : учеб. пособ. для студ. учреждений сред проф. образования / В.П. Голованов. – М. : ВЛАДОС, 2004. – С. 50.
4. Евладова Е.Б. Дополнительное образование детей : учеб. пособ. для студ. учреждений сред проф. образования / Е.Б. Евладова, Л.Г. Логинова, Н.Н. Михайлова. – М., 2002.
5. Педагогічний довідник учителя : в 4 книгах / упоряд. : В. Андрієвська ; за заг. ред. С. Максименка. – К. : Главник, 2005. – Кн. 2. – С. 53.

ГРАБОВСЬКА М.В.

ОСОБЛИВОСТІ НАЛАГОДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ДИСФУНКЦІЙНІЙ СІМ'Ї

Сучасна сім'я переживає серйозні труднощі, що значною мірою зумовлені кризовими явищами, притаманними як українському суспільству в цілому, так і окремим його сферам зокрема. Ці труднощі негативно позначаються на внутрішньосімейній атмосфері, спричинюють стійкі сімейні проблеми. Особливо це стосується сімей, у яких чітко спостерігається невиконання сімейних функцій – від усієї їх сукупності до однієї, окремо взятої, – дисфункційних сімей. Виконання чи, навпаки, невиконання функцій сім'єю має величезне значення для її життєдіяльності, розвитку та соціалізації всіх її членів. Навіть недовиконання однієї чи кількох функцій може призвести до розладу у відносинах між членами сім'ї чи її розпаду в цілому.

Проблеми життєдіяльності та функціонування різних типів сімей привертали увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників. Так, Н. Аристова, К. Васильєва, В. Постовий вивчали функції та види життєдіяльності сім'ї. А. Харчев до-

сліджував проблеми становлення й розвитку сім'ї як соціального інституту. Ю. Азаров, М. Буянов, І. Голод, В. Сисенко, С. Толстоухова досліджували умови стабільності шлюбу. О. Вакуленко, А. Волкова, Т. Гурко у своїх працях розглядали подружню сумісність та її роль у виникненні сімейних конфліктів. З. Зайцева, М. Соловійов, О. Яременко досліджували мотиви і причини розлучень. Теоретичні основи соціальної і соціально-педагогічної роботи з різними категоріями сімей були висвітлено в працях І. Зверєвої, А. Капської, І. Трубавіної. Незважаючи на широкий науковий інтерес, проблема подолання дисфункційності сімей залишається маловивченою.

Мета статті – розкрити особливості процесу налагодження соціальної взаємодії в дисфункційній сім'ї; виявити вплив цього процесу на її стабільність і розвиток.

Для досягнення поставленої мети встановимо особливості налагодження соціальної взаємодії в дисфункційній сім'ї; виявимо сутність процесу налагодження соціальної взаємодії в дисфункційних сім'ях.

Життєдіяльність сім'ї безпосередньо пов'язана із задоволенням потреб її членів, що відбувається шляхом виконання певних функцій [8, с. 97]. Під функціями сім'ї розуміємо спосіб прояву активності, життєдіяльності сім'ї та її членів. Функції сім'ї глибоко історичні, тісно пов'язані із соціально-економічними умовами життєдіяльності суспільства, тому з часом змінюються їх характер та ієрархія. Успішне виконання сім'єю своїх функцій визначається не тільки її внутрішнім станом, але й соціальним здоров'ям суспільства [8, с. 98].

Виходячи з рівня виконання сім'єю притаманних їй функцій, усі сім'ї поділяють на:

- функційні (члени сім'ї частіше застосовують такі стилі поведінки, як співробітництво, компроміс, і характеризуються адаптивним типом взаємодії);
- дисфункційні (члени сім'ї відтворюють неадекватні сімейні установки, ігноруючи погляди партнера й сімейні традиції, виявляють нестабільність і неузгодженість у формуванні внутрішньосімейних соціокультурних норм і традицій, відрізняються конфронтацією ролевих позицій);
- псевдофункційні (члени сім'ї ігнорують традиції і норми, які не відповідають їх поглядам, виявляють ознаки адаптивно-дезадаптивної поведінки, схильність до уникання, пристосування, суперництва, дезадаптивних моделей поведінки) [2, с. 76].

Сучасні дослідження показують, що дисфункційність сім'ї не залежить від її соціального статусу: вона може спостерігатися як в інтелігентній, забезпеченій сім'ї, так і в малоосвіченій чи малозабезпеченій.

Характерними психолого-педагогічними ознаками дисфункційних сімей є: відсутність або значне порушення функціонування принаймні одного елемента в системі сімейних відносин (мети, порядку функціонування, енергетики системи); низька якість функціонування сім'ї аж до повного невиконання сімейних обов'язків членами сім'ї і, відповідно, незадоволення їх основних потреб [2, с. 78]. Дисфункційна сім'я, як правило, створює несприятливі умови для розвитку й самореалізації особистості.

Особливо негативно дисфункційність сім'ї позначається на дітях. Умови виховання дітей у дисфункційних сім'ях створюють несприятливе підґрунтя для роз-

витку диспозиційної системи особистості дитини. Переважна більшість таких дітей у процесі сімейної соціалізації засвоює викривлені моделі поведінки, у яких відображаються домінування матеріальних орієнтацій над духовними, незбалансованість і переважання індивідуалістичних цінностей над груповими, сімейними [3, с. 14]. Крім того, незадоволені в межах сім'ї потреби дітей стимулюють їх активність на пошук сприятливого середовища (яким найчастіше виступає антисоціальне угруповання) для реалізації власних потреб, що домінують. Саме тому, на наш погляд, дисфункційна сім'я повинна виступати об'єктом соціально-педагогічної діяльності.

Погоджуємось із думкою О. Ноздріної [5, с. 426], що в основі дисфункційності сім'ї лежить проблема повної або часткової відсутності соціальної взаємодії між її членами. Отже, головним завданням соціально-педагогічної роботи з дисфункційною сім'єю є налагодження соціальної взаємодії між її членами й мобілізація внутрішніх сил сім'ї на подолання кризи.

Як зазначено в Словнику-довіднику соціального працівника, “взаємодія соціальна – це взаємний вплив різних сфер, явищ і процесів, осіб або спільностей, який здійснюється за допомогою соціальної діяльності” [7, с. 341]. У ході соціальної взаємодії відбувається взаємне пристосування дій кожного із членів сім'ї, формування одностайного розуміння ситуації, усвідомлення смислу дій, налагоджується певний ступінь взаємодопомоги та солідарності.

На сьогодні соціальну взаємодію в сім'ї класифікують за рядом ознак: кількістю суб'єктів взаємодії (між двома людьми, між індивідом і групою, між групами); характером відносин суб'єктів взаємодії (односторонні та двосторонні, солідарні (узгоджені) та антагоністичні (ворожі)); тривалістю (короткочасна й довгочасна); наявністю (відсутністю) організованості (організована та неорганізована); рівнем усвідомлення взаємодії (усвідомлена та неусвідомлена); “матеріальністю” обміну (інтелектуальна (ідейна), почуттєва (емоційна) та вольова) [7, с. 341–342]. Також розрізняють соціальну взаємодію зовнішню (між сім'єю і її оточенням) і внутрішню (всередині кожної сім'ї між її членами). О. Волошок [2, с. 81–82] пропонує розрізняти соціальну взаємодію як випадкову, тимчасову і стійку; приватну і публічну; особистісну й речову; формальну та неформальну. На наш погляд, для сучасної української сім'ї найбільш оптимальною є тривала стійка добре організована особистісна соціальна взаємодія, яка має усвідомлений характер.

Ряд учених, спираючись на загальні цілі соціальної взаємодії, поділяють її на функційно-рольову та емоційно-міжособистісну [1; 2; 5]. Функційно-рольова соціальна взаємодія виникає у сфері пізнання, предметно-практичної й духовно-практичної діяльності членів сім'ї. Емоційно-міжособистісна соціальна взаємодія виникає, насамперед, у сфері спілкування й має на меті задовольнити потреби суб'єктів в емоційному контакті. У сімейному житті обидва види соціальної взаємодії тісно пов'язані [2, с. 80].

Враховуючи, що до основних форм соціальної взаємодії належать змагання, пристосування, соціальний конфлікт та асиміляція, вважаємо, що перетворення сім'ї з функційної на дисфункційну спричиняє, насамперед, така форма соціальної взаємодії, як соціальний конфлікт, оскільки конфлікти в сім'ї мають здебільшого руйнівне значення.

Ефективність налагодження соціальної взаємодії між членами дисфункційної сім'ї та її продуктивність залежать від ряду умов. До таких умов належать, насамперед, особистісні характеристики членів сім'ї, а саме: усвідомлення потреби в позитивних змінах; сформованість соціальних установок на себе як суб'єкта взаємодії, на позитивне ставлення до інших членів сім'ї, до процесу взаємодії як цінності; сформованість комунікативних умінь; наявність чіткої й вагомій мотивації діяльності [1].

Важливою умовою налагодження соціальної взаємодії в дисфункційній сім'ї є також діяльність соціального педагога. Соціальні педагоги допомагають дисфункційним сім'ям вирішувати їх проблеми, створюючи для цього необхідні ресурси, забезпечують взаємодію між членами сім'ї чи між сім'єю та середовищем у цілому, впливають на соціальну політику [4, с. 90]. Предметно-інструментальною основою професійної діяльності соціального педагога з дисфункційними сім'ями є його професійні знання та досвід.

До професійних обов'язків соціального педагога щодо діяльності з дисфункційними сім'ями входить таке: виявляти дисфункційні сім'ї та окремих їх членів, які потребують різних видів соціальної допомоги; виявляти причини виникнення дисфункційності, сприяти їх усуненню; надавати допомогу в сімейному вихованні; проводити психолого-педагогічні та юридичні консультації; виявляти дітей і дорослих, які мають потребу в опікунстві, лікуванні, отриманні матеріальної, соціально-побутової чи іншої допомоги; організовувати громадський захист неповнолітніх правопорушників, виступати в ролі громадського захисника в суді; брати участь у роботі зі створення центрів соціальної допомоги дисфункційним сім'ям, притулків, молодіжних, підліткових, дитячих і сімейних центрів, клубів та асоціацій, об'єднань; організовувати і координувати роботу з соціальної адаптації та реабілітації членів дисфункційної сім'ї, які повернулися з місць позбавлення волі й спеціальних навчально-виховних закладів [6; 9]. Отже, робота соціального педагога з дисфункційною сім'єю є різноплановою та вимагає міцних знань з різних галузей, сформованих умінь і навичок.

Оптимізувати зміст соціально-педагогічної діяльності із цією категорією сімей, на наш погляд, дадуть змогу: детальне вивчення проблем дисфункційних сімей; організація та проведення тренінгів налагодження соціальної взаємодії для членів дисфункційних сімей; забезпечення залучення членів дисфункційних сімей до участі в громадському й культурному житті суспільства.

Висновки. Соціальна взаємодія має надзвичайно велике значення в життєдіяльності сім'ї. Порушення виконання функцій сім'єю призводить до її руйнування. І, навпаки, завдяки оптимальному налагодженню соціальної взаємодії дисфункційні сім'ї можуть перетворитися на функційні. Налагодження соціальної взаємодії залежить від ряду умов, основними з яких є особистісні характеристики членів сім'ї, їх прагнення до змін, а також кваліфікована допомога соціального педагога.

У майбутньому слід приділити увагу дослідженню особливостей життєдіяльності різних видів дисфункційних сімей, вивченню передового вітчизняного й зарубіжного досвіду соціально-педагогічної роботи з ними, розробці та апробації програми виходу сім'ї із стану дисфункційності, у тому числі за рахунок налагодження в сім'ї соціальної взаємодії.

Література

1. Банник Л.В. Причини та шляхи подолання подружньої дисгармонії / Л.В. Банник // Журнал для батьків. – 2000. – № 2. – С. 26–29.
2. Волошок О.В. Дисфункційна сім'я як чинник ризику виникнення порушень у сфері спрямованості особистості / О.В. Волошок // Проблеми девіантної поведінки: історія, теорія, практика : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 2002. – С. 76–81.
3. Зайцева З.Г. Неблагополучна сім'я та її вплив на формування особистості дитини / З.Г. Зайцева // Соціальна підтримка молодого сім'ї. – К., 1994. – 118 с.
4. Капська А.Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола ; заг. ред. : І. Звереві та Г. Лактіонової. – К., 2001. – 129 с.
5. Ноздріна О.В. Порушення функціонування сім'ї як сучасна соціально-психологічна проблема в Україні / О.В. Ноздріна // Вісник Львівського Університету : зб. наук. пр. Серія: Філософські науки. – Л., 2001. – Вип. 3. – С. 425–432.
6. Рєпнова Т. Соціальний патронаж сім'ї / Т. Рєпнова // Соціальний педагог. – К., 2006. – 80 с.
7. Словник-довідник соціального працівника / авт.-укл. Т. Гончаренко. – К., 2005. – 406 с.
8. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. проф. А.Й. Капської. – К., 2003. – 256 с.
9. Трубавіна І.М. Соціальний супровід неблагополучної сім'ї: науково-методичні матеріали / І.М. Трубавіна. – К., 2003. – 86 с.

ЄРМАК Л.С.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ НАВИЧОК ПЛАНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Суспільні процеси, що відбуваються в державі, викликали гостру потребу у професійно підготовлених фахівцях, які здатні ефективно працювати в сучасних умовах. Причиною високої ефективності праці будь-якого спеціаліста є правильна організація робочого часу. Але вміннями визначати пріоритетну важливість окремої дії, впорядковувати свої щоденні завдання в зв'язку із цим володіє не кожний. Ця проблема є актуальною для багатьох студентів. Студент, не підготовлений до самостійної організації свого навчально-виховного процесу, не зможе розвинути в собі ці якості в процесі професійної діяльності. Саме тому ВНЗ покликані забезпечити не тільки високий рівень професійних знань і вмінь студентів, а й сформувати гармонійну особистість фахівця, здатного до ефективної діяльності. Сучасний компетентний фахівець повинен уміти скласти оптимальний розпорядок дня, планувати різноманітні дії, аналізувати ефективність своєї діяльності, корегувати плани в процесі роботи, визначати методи та шляхи досягнення мети. Його професійне становлення передбачає виховання в нього таких ділових якостей, як цілеспрямованість, наполегливість та організованість.

Аналіз головних завдань розвитку освіти, окреслених у законодавчих і нормативних документах про освіту (Законах України “Про освіту” та “Про загальну середню освіту”, Державній національній програмі “Освіта: Україна XXI століття”, Національній доктрині розвитку освіти та ін.), змушує нас визнати, що проблема професійної підготовки майбутніх спеціалістів, формування їхньої професійної компетентності й самоорганізованості набуває особливого значення [1; 2]. Безперечно, важливою складовою професійності є навичка планування та організації самостійної діяльності. Але, на наш погляд, в науковій педагогічній літературі приділено недостатньо уваги її формуванню в студентів ВНЗ.